

Modernləşmənin ailə hüquqlarına təsiri

Ailə cəmiyyətin özəyini təşkil edir. Buna görə də cəmiyyətdə baş verən bütün sosial-iqtisadi və mədəni proseslərin strukturuna və fəaliyyətinə birbaşa təsir edir. Sosioloq Əbülfəz Süleymanov yazır: "Ailə və onun əxlaqi səviyyəsinə iş kollektivində, yaşayış yerində və gündəlik həyatın bütün sahələrində sosial mühitin faktorları, bilavasitə təsir edir.

Bu gün, xüsusilə, inkişaf etmiş Qərb ölkələrində müasir ailələr doğumun azalması, ailələrin stabil olmaması, boşanmaların artması, doğumdan imtinanın mövcud olması, ailəsiz uşaqların sayının durmadan artması və s. kimi problemlərin fonunda bir növ böhran vəziyyəti yaşayır. Təəssüflərsun ki, bu proseslər Azərbaycan ailəsindən də yan keçməyib. Müasir ailələrin global miqyasda gədən bu tendensiyanın təsirinə məruz qalması və aşınması bir sıra səbəblərlə əlaqəlidir. Qarabağ müharibəsi, qaçqın və məcburi köçkünlük həyatı, informasiya məkanındakı müxtəlif ideoloji ünsürlər fərqli dünyagörüşün və fərqli mədəniyyətlərin təbliği, Qərb inteqrasiya meyili milli ailə dəyərlərinin aşınmasına, gənclərin və uşaqların psixologiyasına təsir göstərən amillərdir". Təsəffüf deyil ki, son illər bəzi Azərbaycan ailələrində qeyri-ənənəvi dəyərlərə meyillər yaranıb ki, bu da olduqca zərərli tendensiyadır. Bu hala uyğun gələn bir neçə məqamı göstərmək olar.

Azərbaycan əhalisinin statistikasında göstərilir ki, son dövrlər boşanma, vətəndaş nikahları, nikahdan kənar doğum hallarının sürətlə artması narahat edici məqamlar arasında hesab olunur. Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi məlumatına görə, 2010-cu ildə ölkədə 79,3 min nikah və 8,9 min boşanma qeyd alınmışdır. Beləliklə, Azərbaycanda ötən il nikaha girənlərin təxminən 11 faizi boşanıb. Bu da son səkkiz ildə boşanma hallarının iki dəfə artdığını göstərir. Belə ki, 2002-ci ildə isə bu göstərici 5 faiz təşkil edib.

Statistik məlumatlara əsasən, son illər Azərbaycanda nikahdan kənar dünyaya gələn uşaqların sayında artım müşahidə olunur. Belə ki, rəsmi statistik göstəricilərə görə təkcə ötən il ölkədə 19 384 nikahdan kənar uşaq dünyaya gəlib. Bu uşaqların 9112-i şəhər yerlərində, 10 272-i isə kəndlərdə doğulub. Hətta bu uşaqların gələcəyi də çox böyük təhlükə altına düşməkdədir.

İnsanlar arasındakı qohumluq münasibətinin get-gedə soyuması və qohumluqdan irəli gələn bir sıra insani keyfiyyətlərdən (onları ziyarət etmək, imkansızlara əl tutmaq və s.) uzaqlaşma hiss olunur. Amma bəzi Qərb ölkələri ilə müqayisədə, onu da qeyd etmək olar ki, Azərbaycanda yaşlı nəsil Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə, tarixinə, mədəniyyətinə, əxlaqına xas olan nadir, əvəzsiz, belə de-

məyə əsas verilsə, yox olmaq həddində olan milli-mənəvi dəyərləri qoruyub-yaşatmaqdadır.

Ailədə mirasın bölüşdürülməsi zamanı ciddi problemlər yaşanır. Əgər evvəllər miras daha çox oğlan uşağına və ya vəsiyyətnaməyə görə, göstərilən şəxsə düşdüyü zaman digər uşaqlar buna etiraz etmirdilərsə, amma son zamanlar bu hal övladlar arasında etiraza səbəb olur. Əsas məqsəd mirasdan mütəq pay almaq niyyətidir.

Keçid dövründə ailəyə daha çox təsir göstərən vasitələrdən biri də televiziyadır. Daha geniş mənada isə, KİV-dir. Belə ki, KİV-lər cəmiyyətdə, ailədə baş verən dəyişikliyə yad dəyərlərin formalaşmasında əsas rol oynayır. Araşdırmalar zamanı məlum olmuşdur ki, ailələrin 52,3%-i boş vaxtlarını televizora baxmaqla keçirirlər. Daha çox Cənubi Amerika və digər cənubi cəmiyyətlərinin dəyərlərini özündə əks etdirən filmlərin yayımlanması birbaşa ailəyə mənfi təsir göstərir. Çünki bu cəmiyyətlərdə formalaşan insan xarakteri, düşüncə tərzii ilə Azərbaycan mühitində formalaşan insan düşüncə tərzii arasında ciddi fərqliliklər vardır. Hamıya məlumdur ki, Azərbaycan cəmiyyətində mərkəz mövqedə duran, inkişaf edən insan hər zaman yüksək milli-mənəvi və əxlaqi dəyərlərə sahib olmuşdur. Hətta o filmlərdə əks olunan həyat tərzii ilə bizim həyat tərzimiz arasında ciddi ziddiyyət müşahidə olunur. Bunun nəticəsində, o filmlərə və verilişlərə baxan gənclərdə psixoloji dəyişiklik yaranır. Onların dünyagörüşünün fərqli istiqamətdə formalaşmasına, milli-mənəvi dəyərlərdən uzaqlaşmasına, maddi dəyərlərə daha çox üstünlük verməsinə və s. hallara səbəb olur. Əlbəttə, bütün bu nümunələrin sayını artırmaq olar. Amma bu və ya digər buna bənzər hallar hər bir insanı düşündürməyə məcbur edir. Çünki cəmiyyəti biz insanlar təşkil edir və cəmiyyətdə formalaşan hər hansı bir fikir, ilk növbədə, insan faktorunu önə çıxarır.

Ə.Süleymanovun fikrincə, Azərbaycan ailəsində problemlərin və ələlxüsus da, gündən-günə artan boşanmaların səbəbləri haqqında danışarkən, xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, bu gün onların əhəmiyyətli bir hissəsi geniş ictimaiyyətə təqdim olunduğu kimi, yalnız maddi problemlər, sonsuzluq, yaxud qısqançlıq və xəyanət kimi ənənəvi səbəblər ucbatından baş vermir. Şübhəsiz, bu amillərin təsiri danılmazdır. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, prosesdə əksər hallarda diqqətdən kənar qalan, əhəmiyyətli olan bir çox yeni məqamlar da aşkara çıxır. Burada, xüsusilə, ər-arvad arasındakı münasibətlərdə özünü büruzə verən problemlər haqqında danışmaq lazımdır. Belə ki, əvvəlki illərdə ailələrin uzunömürlü olmasını təmin edən vacib şərtlərdən biri də bir çox məsələdə cütlərin bir-birinə güzəştə getməsi ilə bağlı idi. Bu, tərəflərin bir-birinə güzəştə getməsi və bir çox xırda məişət məsələsinin böyük ailə probleminə

çevrilmədən üstündən keçilməsi ilə səciyyələndir. İndiki gənclərdə, məhz bu cür münasibət formasının hökm sürdüyü ailələrdə təbiyə almışlar. Lakin müasir dövrdə bu cür davranış modeli tədricən özünü inadlaşmaya, höcətləşməyə tərk etməyə başlayıb. Hər iki tərəf də münasibətə səbəb olan məsələdə özünün haqlı olduğunu xüsusi bir cəhdə sübut etməyə çalışır və nəticədə, xırda bir ailə münasibəti böyük bir ailə dramına çevrilir. Nəticədə, həlli mümkün olmayan vəziyyət yaranır. Belə olan halda isə, boşanmaq vəziyyətdən tək çıxış yolu kimi qəbul olunur. Müasir tendensiya fərdin şəxsi maraqlarını və eqosunu təmin etməyə çalışan bir insan modeli yaratma cəhdlərinin bu prosesə təsiri az deyil. Bunu apardığımız tədqiqatların nəticələri də göstərir. Evlilik yaşında olan gənc qızlar, gənc əksinslərindən fərqli olaraq, bir-birini başa düşməyən cütlərin, hətta övlad sahibi olsalar belə, boşanmalarının ən düzgün seçim olduğunu qeyd edirlər. Gənclər arasında boşanmaya qarşı bu cür loyol münasibətin formalaşması belə gələcəkdə boşanmaların arta biləcəyi ehtimalının yüksək olduğunu işarəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Boşanmalar arasında gənclərin xüsusi çəkisinin 22,6 % olması deyilənləri bir daha təsdiq edir.

Mənəvi və əqli dünyanı öyrənən elm bütün xalqlar üçün aktual və əhəmiyyətli problem olan ailə problemlərdən kənar qala bilmir.

Ənənəvi cəmiyyətdən müasir cəmiyyətə keçid olan modern-mənəvi oriyentasiyaların əvəzlənməsindən başlayır və həm ictimai, həm iqtisadi, həm də siyasi xassələrini dəyişdirir. İctimai-mədəni təhlil sosial dəyişiklikləri, mədəni şəraitin nəticəsi olaraq, qiymətləndirir.

Qeyd edək ki, müasir cəmiyyətə keçid prosesində bu qədər əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalan hər hansı bir sosial hadisəyə, çətin ki, rast gəlmək olsun. Ailə əhəmiyyətli dərəcədə şəklini dəyişmişdir və bu, təsir edib, edir və bəlkə də bütün cəmiyyətin inkişafında özünü göstərəcəkdir.

S.A.Kravçenkonun fikrincə, ailə çoxşəkillidir, ənənəvi cəmiyyətdə və əhəmiyyətli dərəcədə müasir cəmiyyətdə də davranış stereotipini yenidən hasil edən əsas mədəni-məlumat matrisasıdır.

Müasir dövrdə ailə müəyyən transformasiyalar yaşayır və fərd və ailə münasibətləri dəyişir, bu münasibətlər yeni xassələr qazanır. Bu prizmadan dəyərləndirildikdə, aşağıdakı müddəaların ardıcıl şəkildə inkişaf etdiyinə əsaslanan düşüncə məntiqinin mövcud olduğunu qeyd edə bilərik:

Ailə bir sistemdir;

Şəxsi xüsusiyyətlərdən prinsiplə şəkildə fərqlənən xüsusiyyətlərə malikdir;

Bu xüsusiyyətlər dərk olunmazdır və buna görə də, ayrı-ayrı şəxslər üçün müəmmaldır və yaxud anlaşılmazdır, müasir dünyanın tempi bu hadisəni dəstəkləyir; Sistem və şəxsi prinsiplərin

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

ziddiyyəti mövcuddur və bu, bir çox ailə münasibətlərinin əsasını təşkil edir;

Sivilizasiyanın əsəri olan müasir meqapolis, ilk növbədə, şəxsiyyətin maraqlarına əsaslanır;

Sistem şəkildə olan ailə dəyərləri sivilizasiyanın inkişaf maraqları çərçivəsindən kənar qalır;

Ayrı-ayrı şəxslər üçün (ailəsiz) "zamanın nəbzini" tutmaq və onun (yəni müasir meqapolisin) tələblərinə cavab vermək daha asandır.

Şəxs meqopolisi seçir, ailəni isə "nəzərə almır".

Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru Roide Rzayeva yazır: "İki güclü olanın ittifaqı yaranır: meqapolis və şəxsiyyət, ailə isə - "üçüncüsü gərəksizdir" vəziyyətinə düşür.

Və bu sivilizasiyanın müasir inkişafının nəticəsidir, onda o, yeni sivilizasiya kimdir?

Lakin ailə sistem olduğu üçün hər zaman anlaşılıq olmayan sistem qanunlarına görə yaşayır. Müasir temp, sürətlə dəyişən dünya bizim gücümüzü öz şəxsi qayğılarımıza yönəldilərkən, anlaşılmazlığı daha da artırır. Və ailə - sistem daha da anlaşılmaz olmağa başlayır, bu da, o deməkdir ki, bir az da yad olmağa başlayır və hətta bəziləri üçün ağır yükə çevrilir. Beləliklə, bizim şəxsi, bizə müəyyən dərəcəyə qədər aydın olan prinsiplərimiz sistem prinsipləri ilə dərk edilməyən münasibətə girir. Sistem və şəxsi prinsiplərin təzadı - bir çox ailə faciələrinin səbəbidir.

Müasir meqapolis bizim eqo yönümlü sivilizasiyanın qanuni övladı kimi, "icma və ailə" dəyərlərinə müqabil olaraq, bütün inkişafı ilə şəxsiyyətə və onun dəyərlərinə (karyera, güc, şan-şöhrət və s.) yönəlmişdir. Təbii olaraq bir insan üçün müasir meqapolise uyğunlaşmaq daha asandır və o da, yeni meqapolis də şəxsə yönəlmişdir. Sistem dəyərləri isə meqapolis dəyərlərinə çətinliklə yerləşdirilir və onlarla əlaqələndirilir, beləliklə də, sistem dəyərlərini "tanımaq" və onları qəbul etmək, ailələrimizin belə üzvlərinin şəxsi dəyərləri ilə barışmaq çətinidir. Zəmanəmizdə hər şey o qədər tez dəyişir ki, azad, mobil şəxsiyyət üçün (bu isə, əsasən, ailəsiz şəxsiyyətdir) geridə qalmamaq, həyatın nəbzini tutmaq daha asandır. Ailə öz fərqli daxili temperamenti, hətta müqayisəli passivliyi ilə, təbii olaraq, çətdirir və bir çox müasirlərimiz tərəfindən arxaıka, yük və s. kimi qavranılır. Və müasir meqapolisin tələbləri, cazibəsi və təsirlərindən azad olmayan şəxsiyyətlər ailədə sıxılırlar və onlar əksər hallarda (və hər zaman da dərk edərək deyil) meqapolis və ailə arasında seçimi birincinin lehinə edirlər". Ailə isə sistem olaraq, dəyərləri və qanunları ilə "iki od arasında" qalır - iki öz məqsəd və dəyərlərinin təzahürü və dərk olunması ilə güclü olduqları üçün bərabər partnyorlar kimi bir-birini seçən şəxsiyyət və meqapolis arasında.

Vahid Ömərov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru